

Paperittomien sosiaali- ja terveyspalvelut

Pinja Hyppönen,

Johtava sosiaalityöntekijä, YTM

Erityisryhmien sosiaalityö

Helsingin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala

Kuka on paperiton?

- Ulkomaalaishallinnon näkökulmasta henkilö, jolla ei ole voimassaolevaa oleskelulupaa tai –oikeutta
- Usein rinnastetaan laittomaan maassaoloon
 - Esim. [Euroopan muuttoliikeverkosto](#) (EU) ei suosittele laittoman oleskelun terminologiaa
- Oleskelu voi kuitenkin olla myös laillista, jos hlö on hakenut oleskelulupaa, jonka käsittelyä voi odottaa Suomessa (esim. perhesiteen perusteella)
- Arkikielessä sekoitetaan myös henkilöllisyystodistuksen puutteeseen
 - Valtaosalla on jonkinlainen hlöllisyystodistus
- Sote-palveluiden näkökulmasta henkilö, jolla ei ole oikeuksia laajoihin palveluihin kotikuntaan perustuen. Henkilöllä voi myös olla oleskelulupa, mutta ei kotikuntaa. Toisilla taas voi olla kotikunta, muttei oleskelulupaa.

Jokaisen oikeus välttämättömään huolenpitoon & toimeentuloon

- Säädetään perustuslaissa (731/1999; 19§ 1 mom.) ja sosiaalihuoltolaissa (1301/2014; 12§)
- Tukeen kuuluvat **esimerkiksi** terveyden ja elinkyvyn säilyttämisen kannalta välttämättömän ravinnon ja asumisen järjestäminen.
- Viimesijainen vähimmäissuoja, joka yhteiskunnan on **kaikissa olosuhteissa** taattava
- Hyvinvointialueella on velvollisuus pitää huolta siitä, että jokaisen hyvinvointialueella oleskelevan henkilön oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon turvataan.
- Turvaamisvelvoite on ehdoton, sitä ei voida jättää toteuttamatta esimerkiksi taloudellisten syiden takia
- Laissa ei suoraan säädetä, mitä palvelua käyttäen välttämätön toimeentulo ja huolenpito tulisi turvata. **Käytettävissä ovat kaikki sosiaalihuoltolain 14 §:n mukaiset palvelut** mukaan lukien muissa laeissa säädetyt palvelut tai muut tarvetta vastaavat palvelut, joita ei ole laissa tarkemmin määritelty
 - [Sosiaalihuoltolain soveltamisopas](#)

Hyvinvointialueiden, Helsingin ja HUS:n sosiaalihuollon palveluiden järjestämisvastuusta

- Hyvinvointialue vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä alueellaan ja on järjestämisvastuussa **asukkaidensa** sosiaali- ja terveydenhuollosta. (ns. [Järjestämislaki 8§](#)). Hyvinvointialueen asukkaalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu **kotikunta** hyvinvointialueen alueella (Emt. 2§).
- Hyvinvointialueen on suunniteltava ja toteutettava sosiaali- ja terveydenhuolto sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaisena kuin asiakkaiden **tarve** edellyttää (Emt. 4§).
- **Jokaisella hyvinvointialueella oleskelevalla henkilöllä** on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa **yksilölliseen tarpeeseensa** perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. ([Sosiaalihuoltolaki 12§](#))
- Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa henkilöllä on oikeus saada **riittävät sosiaalihuollon palvelut** siltä hyvinvointialueelta, jonka alueella henkilöllä on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta, ellei muualla laissa toisin säädetä. (Emt.)

Järjestämisvastuusta II

- **Kotikuntalaki** (201/1994) ratkaisee, onko henkilölle järjestettävä julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Kotikuntaa ei kuitenkaan vaadita, jos henkilöllä on oikeus julkisen terveydenhuollon palveluihin EU-lainsäädännön tai kansainvälisen sopimuksen perusteella. Henkilön oikeus hoitoon Suomen julkisessa terveydenhuollossa voi perustua myös erikoissairaanhoitolakiin ja kansanterveyslakiin.
- Terveydenhuollon ammattihenkilön tulee **aina antaa kiireellisen hoidon tarpeessa olevalle apua** (Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 15 §).
- **Kiireellinen sairaanhoito**, mukaan lukien kiireellinen suun terveydenhuolto, mielenterveyshoito, päihdehoito ja psykososiaalinen tuki on annettava sitä tarvitsevalle potilaalle hänen asuinpaikastaan riippumatta (Terveydenhuoltolaki 50 §).
- **Kiireellisen hoidon lisäksi hyvinvointialueen on järjestettävä välttämätöntä terveydenhuoltoa ns. Järjestämislaiissa 56a§ tarkemmin säädetyille henkilöryhmälle ja laajat terveydenhuollon palvelut alaikäisille.**

..jatkuu

- **Välttämätön huolenpito ja toimeentulo** turvataan vastaavasti **jokaiselle** kunnassa oleskelevalle (Sosiaalihuoltolaki 12§). Kunnan saamista korvauksista eräissä tapauksissa säädetään erikseen (12a§).
 - **Tilapäistä asumista** järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat lyhytaikaista, kiireellistä apua. (SHL 21§)
- **Jokaisella on oikeus saada toimeentulotukea, jos hän on tuen tarpeessa** eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, yrittäjätoiminnallaan, toimeentuloa turvaavien muiden etuuksien avulla, muista tuloistaan tai varoistaan, häneen nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpidolla tai muulla tavalla. ([Laki toimeentulotuesta](#) 2 §)
- **Jokaisella** on velvollisuus kykynsä mukaan pitää huolta itsestään ja omasta elatuksestaan sekä, siinä laajuudessa kuin **avioliittolaissa**, lapsen elatuksesta annetussa laissa ja muussa laissa säädetään, puolisonsa sekä alaikäisten lastensa ja ottolastensa elatuksesta (toimeentulotuen viimesijaisuuden vaatimus). ([Laki toimeentulotuesta](#) 2 §)
- Erityislainsäädännön lisäksi keskeisiä säädökset mm. **salassapitovelvollisuudesta, asiakkaan ja potilaan oikeuksista, sosiaali- ja potilasasiamiehestä, ammatinharjoittamisesta, valvonnasta, tietojensaantioikeudesta, hyvästä hallinnosta, oikeussuojakeinoista jne.**

Millä perustein (paperittomalla) henkilöllä on siis oikeus sote-palveluihin?

- Ei riipu Kela-kortista
- Eikä oleskeluluvasta tai sen puuttumisesta
- Eikä kuulumisesta Suomen sosiaaliturvaan
- Eikä laillisesta tai laittomasta maassaolosta

Laajat/riittävät palvelut kuntalaiselle, muille välttämättömät palvelut (pl. turistit).

Valtion korvauksista sosiaalihuollossa

- **Sosiaalihuoltolaki 12 a §**

Valtion korvaus kansainvälistä suojelua koskevaan hakemukseen kielteisen päätöksen saaneelle kiireellisessä tapauksessa annetusta sosiaalipalvelusta
Kansaneläkelaitos korvaa valtion varoista hyvinvointialueelle aiheutuneet kustannukset, kun kansainvälistä suojelua hakeneelle ulkomaalaiselle, jonka vastaanottopalvelut ovat lakanneet kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain (746/2011) 14 a §:n 2 tai 3 momentissa säädetyn mukaisesti, on kiireellisessä tapauksessa annettu tämän lain 12 §:n perusteella välttämättömänä huolenpitona ruokaa tai lääkkeitä taikka 21 §:ssä tarkoitettua tilapäistä asumispalvelua. (8.7.2022/589)

Huomioita valtionkorvauksista

- [Paperittomien henkilöiden sosiaaliset oikeudet Suomessa \(VN-Teas\):](#) s.37, 38

Haastattelujen perusteella voidaan arvioida, että valtion korvauksia koskeva sosiaalihuoltolain 12 a § on ohjannut lain tulkintaa joissakin kunnissa siihen, että paperittomuudessa elävät olisivat oikeutettuja vain säännöksessä mainittuihin kiireellisiin sosiaalipalveluihin, joihin lukeutuvat ravinto, tilapäismajoitus ja reseptilääkkeet.

.....

Valtion korvauksia koskevan säännöksen säätämisellä ei ollut tarkoitus ottaa kantaa siihen, mihin palveluihin henkilöillä on oikeus (HE 162/2017 vp). Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta totesi sosiaalihuoltolain 12 a §:ää koskevassa mietinnössään, että valtion korvauksia koskevalla säännöksellä ei ”laajenneta tai kavenneta sitä, mihin palveluihin henkilöillä on oikeus, vaan säädetään ainoastaan kuntien oikeudesta saada ehdotuksen mukaisesti valtiolta korvaus kiireellisissä tapauksissa välttämättöminä sosiaalipalveluina jo voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti annetusta tilapäisestä asumisesta sekä kustannukset ruoasta ja välttämättömistä lääkkeistä” (StVM 14/2017 vp).

Valtion korvauksista terveydenhuollossa

- **Laki rajat ylittävstä terveydenhuollosta 20§**

Valtion korvaus julkiselle terveydenhuollolle

1. mom

Kansaneläkelaitos korvaa valtion varoista hyvinvointialueelle, Helsingin kaupungille ja HUS-yhtymälle julkisen terveydenhuollon palvelusta aiheutuneet kustannukset, jos terveydenhuollon palvelu on annettu EU-asetuksen 883/2004, sosiaaliturvasopimuksen, muun kansainvälisen sopimuksen tai sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 56 §:n perusteella henkilölle, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa. (8.7.2022/584)

3.mom

Lisäksi Kansaneläkelaitos korvaa valtion varoista hyvinvointialueelle, Helsingin kaupungille ja HUS-yhtymälle julkisen terveydenhuollon palvelusta aiheutuneet kustannukset, kun terveydenhuoltolain 50 §:ssä tarkoitettua kiireellistä hoitoa tai sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 56 a §:n nojalla terveystalveta on annettu henkilölle, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa ja jonka hoidosta aiheutuneita kustannuksia ei ole saatu perittyä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 13 §:n perusteella. **Hoitoa saaneen henkilön ollessa ilmeisesti varaton kustannusten perintäyrityksestä voidaan luopua.** (20.12.2022/1187)

Paperittomien sosiaalisten oikeuksien toteutuminen

- [VNTEAS](#) ”Paperittomien henkilöiden sosiaaliset oikeudet Suomessa” 2023
- Kansallista hajontaa palveluiden tarjoamisessa tai lain tulkinnassa
- Osassa keskitetty maahanmuuttajapalveluihin (esim. Helsinki, LUVN, VAKE)
- Korvauspykälän (SHL 12a§) tulkittu virheellisesti rajoittavan välttämättömän palvelun sisältöä (ruoka, majoitus, lääkkeet)
- Osin palveluita on evätty kokonaan
- Vnteas, YVV ja EOA mm. tunnistaneet muiden hyvinvointialueiden lähettävän asiakkaita pk-seudulle, ks. Esim. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4354/2020>

Palvelut ja työn tavoite

- Välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon tulee perustua yksilölliseen tuen tarpeisiin ja sosiaalihuollon ammattilaisen tekemään palvelutarpeen arviointiin. Palvelun antamisesta tai epäämisestä tulee antaa valituskelpoinen päätös.
- Ruoan, majoituksen ja lääkkeiden lisäksi myös muut välttämättömäksi katsottavat tarpeet tulee turvata.
- Lapsen palvelut Lasten oikeuksien sopimuksen näkökulmasta?
- Paperittomalla on riskejä joutua hyväksikäytetyksi monilla eri elämänaalueilla (asuminen, työ, lähisuhteet). Sen ehkäisy ja hyväksikäytöstä ja väkivallasta irtautuminen ovat myös sosiaalihuollon tehtäviä.
- Tavoitteena ei ole kotouttaminen paperittomuuteen, mutta paperittomalla henkilöllä voi olla erilaisia terveyteen, toimintakykyyn tai tiedon puutteeseen liittyviä tai rakenteellisia tai hallinnollisia esteitä, jotka estävät henkilöä löytämään kestävämmän ratkaisun paperittomana elämisen sijaan.
- Näiden esteiden poistamiseen pyrkivä ammatillinen muutostyö on sekä yksilön, että yhteiskunnan etu.

Palveluiden yhteensovittaminen

- Lähtökohtaisesti paperiton henkilö ei voi laillisesti työllä tai etuuksilla turvata perustarpeitaan itsenäisesti (poislukien EU-kansalaiset tai heidän perheenjäsenensä, joilla oikeus työskennellä)
- **Terveydenhuollon turvaaminen edellyttää sosiaalihoitoa**, esim. jos henkilöllä ei ole varaa ostaa lääkkeitä, ei asuntoa/majoitusta, jossa toipua esim. sairaalahoidosta tai ei jääkaappia jossa säilyttää elintärkeitä lääkkeitä
- Toisaalta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden **välttämättömyyden arvio liittyy myös asiakkaan oleskelun laillistamisen suunnitelmaan**: yhteistyö oikeudellisen neuvonnan kanssa tärkeää esim. maassaolon keston arvioinnin suhteen, jos asiakkaalla ei ole selkeää & realistista suunnitelmaa.
- **Asiakasohjaus kriittistä** puolin ja toisin, yhteinen työskentely tarpeen mukaan
- **Palveluihin ohjautumisessa** myös kolmannen sektorin toimijoilla tärkeä rooli: oikeuksiin pääsemisen keskeinen edellytys on luottamuksen rakentaminen palvelujärjestelmään

Lisätietoja

- [STM: Paperittomien sosiaali- ja terveydenhuolto](#)
- [VN-Teas: Paperittomien henkilöiden sosiaaliset oikeudet Suomessa](#)
- [Vailla oleskeluoikeutta olevien henkilöiden majoituksen järjestäminen](#)
(Eduskunnan oikeusasiamies, EOAK/4354/2020)
- <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/2834/2016> (Eduskunnan oikeusasiamies, EOAK/2834/2016)

Kiitos!

Erityisryhmien sosiaalityön konsultaatiot
arkisin klo 9-16, p. 09 310 46520

Johtava sosiaalityöntekijä Pinja Hyppönen